

De iurisprudencia et iure publica

JOG- ÉS POLITIKATUDOMÁNYI FOLYÓIRAT
JOURNAL OF LEGAL AND POLITICAL SCIENCES

2023.

XIV. évfolyam / Vol. XIV

3. szám / No. 3

Főszerkesztő / Editor-in-Chief

PACZOLAY Péter

Társszerkesztők / Editors

BALÁSSY Ádám Miklós, FEJES Zsuzsanna, KOVÁCS Endre Miklós,
KÖNCZÖL Miklós, TÓTH J. Zoltán

Nemzetközi Tanácsadó Testület /
International Advisory Board

Dalibor ĐUKIĆ, Kateřina FRUMAROVÁ,
Ján ŠKROBÁK, Aleksandra SYRYT.

Kiadja a

Magyar Jog- és Államtudományi Társaság

Publishing

Hungarian Association of Law and Political Sciences

HU ISSN 1789-0446

TARTALOMJEGYZÉK / CONTENTS

TANULMÁNYOK / ARTICLES

BALÁSSY, Ádám Miklós – HIMPLI, Lénárd – RÁTKAI, Tímea

The normative questions of life imprisonment and capital punishment – morality or legality... - 1 -

BÓNIS Péter

Hatalommegosztás, hatalomkorlátozás és a hatalmi ágak viszonya. III. rész: A hatalommegosztás kiüresítése és hanyatlása (1800-2000)..... - 30 -

HIRATA, Hayato

Comprehensive Justice Systems in the Context of Evolution and SDGs..... - 59 -

LÁSZLÓ Balázs

A király közjogi állása II. András Aranybulláiban..... - 72 -

PRINCZ Adrienn

Hazai jogászok jogi informatikai kompetenciái egy empirikus kutatás tükrében - 84 -

IVÁN Dániel

A koncesszió, a szolgáltatási koncesszió és a szolgáltatás nyújtására irányuló közbeszerzési szerződés közötti legfőbb distinkciók - 108 -

FORDÍTÁSOK / TRANSLATIONS

KÖNCZÖL Miklós

[Augustinus]: De rhetorica - 128 -

Princz Adrienn
Szegei Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Statisztikai és Demográfiai Tanszék
tanársegéd

XIV. évfolyam | Vol. XIV
2023/3. szám | No. 3/2023
Tanulmány | Article
www.mjat.hu

Hazai jogászok jogi informatikai kompetenciái egy empirikus kutatás tükrében

Legal Informatics Competences of Hungarian Lawyers in Light of an Empirical Research

ABSTRACT

The everyday working practice of a 21st century lawyer, both in terms of the knowledge to be applied and the nature of the work, has changed significantly. Technological practice and its associated knowledge have become an essential part of the legal profession, forcing lawyers to acquire new knowledge, skills and attitudes and to continuously improve them. In this paper, I will reflect on this change by presenting the results of two quantitative studies on the IT and legal informatics competences of practicing lawyers in Hungary. In 2019, the survey examined both the practical and theoretical knowledge of responding lawyers. It found that the use of essential office software and technology applications for activities related to digital processes are an integral part of everyday legal work. On the other hand, there is a lack of depth of knowledge of new technologies and a lack of awareness of new technologies that could influence the future of lawyers' work. The 2023 survey examined job advertisements for trainee lawyers and practicing lawyers in terms of the IT and legal informatics expectations set out in these advertisements. The range of digital expectations directly mentioned in the job advertisements examined tends to be represented, to a greater extent, by general IT expectations. However, if we also look at the job descriptions related to the individual advertisements, it can be seen that, given the range of tasks mentioned in the advertisements, both the general and the legal informatics expectation level may be higher.

KEYWORDS: Digital Competencies, IT, Lawyers, Legal informatics, Empirical Research

Bevezetés

A technológia fejlődése a jogász szakmában nem csak a munkavégzéshez használt szoftveres alkalmazások, technológiai eszközök egyre szélesebb körű, napi szintű alkalmazásában nyilvánul meg, hanem a hozzájuk kapcsolódó szabályozási kérdésekben is. Legyen szó a szakmára irányadó etikai szabályok technológiai közegben történő érvényesüléséről, jogi tanácsadás-, vagy egy jogkérdés tisztázása során felmerülő digitális ismeretekről, egy 21. századi jogásznak olyan IT tudásnak is a birtokában kell lennie, az adott kérdés érdemi megválaszolásához szükségesek. Hazai vonatkozásban meglehetősen kevés kutatás készült, mely a magyar jogászok digitális ismereteit jellemzi. Jelen tanulmány ennek a témakörnek a vizsgálatához igyekszik hozzájárulni: 2019. augusztus 26. és 2019. október 10. között a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának, Statisztikai és Demográfiai Tanszéke (*Továbbiakban: Tanszék*) gyakorló jogászok digitális kompetenciáját vizsgáló kutatást folytatott. Ennek célja az volt, hogy egy pillanatnyi képet kapjunk a kutatásban közreműködő hazai jogászok informatikai és jogi informatikai kompetenciájáról. Másfelől a digitális ismeretek egyik megjelenési platformjának is tekinthető a jogászok számára közzétett álláshirdetések köre. Ezekből ugyanis nem csak a potenciális jelölt jövőbeni feladataira lehet következtetni, de arra is, hogy milyen technológiai ismereteket várnak el tőle a hirdetés feladói. Ennek okán 2023. április 9-11 között 6 magyarországi álláskereső platform (1) *Profession*: <https://www.profession.hu/>; 2) *Jobline*: <https://jobline.hu/>; 3) *Arsboni*: <https://karrier.arsboni.hu/allashirdeteseik/>; 4) *Jogifórum*: <https://www.jogiforum.hu/allas/>; 5) *Careerjet*: <https://www.careerjet.hu/>; 6) *Közszolgálat*: <https://kozszolgallas.ksz.gov.hu/>) jogászokra és ügyvédjelöltekre vonatkozó álláshirdetéseit vizsgáltam annak megismerése céljából, hogy milyen informatikai és jogi informatikai elvárásokat támasztanak az egyes hirdető a jövőbeni munkatársukkal szemben.

I. Néhány szemelvénny a külföldi szakirodalomban megjelenő elvárásokról

A Reuters riportere, Jeffrey Dastin 2018. október 11-én megjelent cikkében, az Amazon által fejlesztett, majd végül megszüntetett projektjével foglalkozott, melynek célja az lett volna, hogy a technológia segítségével automatizálják a munkaerő toborzási és kiválasztási folyamatot.¹ Dastin munkája több okból kifolyólag is érdekes lehet. Egyfelől rávilágít a mesterséges intelligencia alapú, algoritmikus döntéshozatal munkaerő-felvételt érintő fejlesztési irányvonalára, amellyel kapcsolatban Ruan kiemelte, hogy egyes becslések szerint az ilyen jellegű fejlesztések 500 millió dolláros üzletet jelenthetnek, arról nem is beszélve, hogy az olyan nagy cégek, mint például a Goldman Sachs vagy a Hilton Worldwide Holdings is hasonló jellegű technológiákba fektetnek az egyes HR-es feladatok automatizációjának elérése érdekében.² Dastin cikke részletesen ismertette, hogy az Amazon fejlesztésének a célja alapvetően az lett volna, hogy az AI technológia segítségével oly módon értékelje az egyes álláshirdetésekre beérkezett önéletrajzokat, mint ahogyan az Amazon felületén értékelik a vásárlók a szolgáltatás minőségét. Ennek segítségével a legtehetségesebb jelöltek kiválasztása gyorsabbá válhatott volna. Csakhogy 2015-re a fejlesztési munkálatok során az illetékes szakemberek rájöttek arra, hogy a rendszer nemek vonatkozásában nem semleges (vagyis

¹ Dastin, Jeffrey: *Amazon scraps secret AI recruiting tool that showed bias against women*. Megjelent: October 11, 2018/1:04 AM. Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-amazon-com-jobs-automation-insight/amazon-scraps-secret-ai-recruiting-tool-that-showed-bias-against-women-idUSKCN1MK08G> (2023.04.05.)

² Ruan, Nantiya: *Attorney Competence th the Algorithm Age*. p.317. In: *ABA Journal of Labor & Employment Law*, Vol. 35, No. 2, 2021. pp. 317-338. https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/aba_journal_of_labor_employment_law/v35/no-2/attorney-competence-algorithm-age.pdf (2023.04.05.)

diszkriminatív) módon választja ki az egyes jelölteket. Itt annyit megjegyeznek, hogy nem szabad arról megfélemlíteni, hogy a legtöbb ilyen jellegű fejlesztés egyik alapja a rendelkezésre álló adatok köre. A program azokat az adatokat veszi figyelembe értékelése során, azokból alkot mintázatokat, melyeket felhasznál arra a célra, amelyre fejlesztették. Az Amazon esetében az adatokból keletkezett mintázatokról levont következtetésekkel volt probléma, de Richardson et al. munkája már az adatok minőségének, az ún. dirty data, azaz piszkos adatok problematikáját vizsgálta a bűnüldözésben használt algoritmikus előrejelző rendszerek esetében. Más szavakkal egy ilyen jellegű fejlesztési munka fokozott figyelmet és ismeretet igényel a jogászok vonatkozásában is. Visszatérve Dustin cikkére, ahogyan az imént említettem az Amazon esetében az adatokból generált mintázatokkal volt probléma, ugyanis ebben az esetben a munkálatok megkezdése előtti 10 évben beérkezett, és hozzájuk kötődő mintázattal rendelkező önéletrajzokat vették alapul. Csakhogy a szoftverfejlesztői vagy más műszaki állásokra jelentkezők többsége ebben az időszakban férfi volt, aminek következményeként a kérdéses rendszer arra tanította meg magát, hogy egyfelől a férfi jelölteket kell preferálni ilyen jellegű pozíciókra, másfelől és ennek kvázi következményeként a nőket büntette. A fejlesztés során bár kijavították a hibát, arra azonban nem tudtak érdemi garanciát nyújtani, hogy később, hasonló eset nem fog előfordulni, aminek következményeként a cég végül beszüntette a projektet.³ Ahogyan arra Ruan is kitért, nem az az érdekes, hogy egy meglehetősen nagy költségvonzattal rendelkező projektet az Amazon minden gond nélkül lezárt, csak azért, mert a rendszer nemi alapon diszkriminálta az egyes jelölteket, arról nem is beszélve, hogy ezzel a lépésével azt is megelőzte, hogy a munkaerőpiacra bármilyen káros hatást gyakoroljanak, sokkal inkább az, hogy Dustin nem tett említést a projekt fejlesztési, majd lezárási folyamatában közreműködő jogászok, jogtanácsosok szerepéről.⁴ Ez amiatt lényeges szempont, mivel 2013-ban az American Bar Association (Amerikai Ügyvédi Kamara, továbbiakban ABA) Küldöttgyűlése (House of Delegates) elfogadta a jogászokra vonatkozó 1.1-es modellszabály módosítását, ami etikai szinten deklarálta, hogy a szakma képviselőinek technológiailag kompetensnek kell, hogy legyenek.⁵ A kérdéses modellszabály ügyfél-jogász kapcsolat vonatkozására irányadó kommentár tehát innentől kedve kimondta, hogy „a szükséges ismeretek és készséges fenntartása érdekében az ügyvédnek a jog és a joggyakorlat változásaival lépést kell tartania, ideértve a releváns technológiákkal kapcsolatos előnyöket és kockázatokat is, továbbá folytatnia kell tanulmányait és képzését valamint az ügyvédekre vonatkozó valamennyi jogi továbbképzési követelményt teljesítenie kell.”⁶ Ezzel a változással kapcsolatban Perlman 2014-es munkájában kiemelte, hogy a technológia, munkáját megelőző húsz évben annyit változott, hogy nehéz megmondani, hogy egy jogásznak ténylegesen milyen készségekre lesz szüksége a jövőben, a Bizottság pedig felismerte, hogy egy szakmájában kompetens jogásznak együtt kell fejlődnie a technológiával.⁷ Ah Loy 2018 végén publikált munkájában pedig arra is kitért, hogy a tagállami kamarák többsége átvette és beépítette saját etikai rendszerébe a technológiai kompetencia kötelezettségét.⁸ Visszatérve Ruan munkájára,

³ Dustin i.m.

⁴ Ruan i.m. p.317.

⁵ Ambrogio, Robert: *Mass. Moves to Require Technology Competence for Lawyers*. Megjelent: July 15, 2013. LawSites. <https://www.lawnext.com/2013/07/mass-moves-to-adopt-duty-of-technology-competence-for-lawyers.html> (2022.08.18.)

⁶ ABA Rule 1.1 Competence – Comment, https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/rule_1_1_competence/comment_on_rule_1_1/ (2023.06.23.)

⁷ Perlman, Andrew: *The Twenty-First Century Lawyer's Evolving Ethical Competence*. 25.p. In: *The Professional Lawyer*, Vol: 22, No.4, 2014. pp.24-30.

⁸ Ah Loy, Alexandra G.: *The Attorney's Ethical Duty to Maintain Technological Competence*, 15.p. In: *The Oklahoma Bar Journal*, Vol. 89, No.32 December 2018. pp.14-17. <https://www.okbar.org/wp-content/uploads/2018/12/December-2018.pdf#page=16> (2023.04.05.)

jóllehet a szerző tanulmánya elsődlegesen a munkajogászok számára kíván iránymutatást adni, a tagállami etikai szabályrendszerből levezethető ügyvédi tanácsadás vonatkozásában, mely a munkaerőtoborzással és felvétellel kapcsolatos algoritmikus döntéshozatalra vonatkozik, de azzal, hogy egyfelől részletesen elemzi az irányadó etikai szabályokból fakadó kötelezettségeket, másfelől ismertet is három olyan rendszert, melyet célszerű a figyelemmel kísérnie a szakmának mindenképpen elgondolkodtató perspektívát ad arról, hogy milyen új aktuális kérdésekkel, kihívásokkal szembesül már most a jogászi szakma az AI alapú rendszerek fejlesztése során.⁹

A jogászokkal szemben elvárt készségek vonatkozásában érdemes kiemelni Kim Tasso 2019 augusztusa és 2020 márciusa között végzett kutatását, mely az Egyesült Királyság területén működő jogászi szakma puha készségeinek vizsgáltára irányult. Munkájában a szerző az adatelemzésen túl nagy és kis ügyvédi irodák több mint 20 munkatársával, továbbá jogi szektorban dolgozó pszichológusokkal és technológiai szakemberekkel folytatott beszélgetéseket. Kutatása során Tasso mind a forráskutatások, mind pedig a mélyinterjúk során arra a következtetésre jutott, hogy a soft skillek egyre fontosabbá válnak a jogászok számára. Ennek fő okai közé tartozik, hogy az ilyen típusú készségek versenyelőnyt jelenthetnek, és az automatizációval szemben akár komolyabb védelmet is jelenthetnek. Ehhez kapcsolódóan azt is kiemeli a szerző, hogy a puha készségek fontosabbak is lehetnek, mint a technikai, technológiai skillek.¹⁰ Tasso mindemellett arra is kitért, hogy az egyes képzések jellemzően a jogi ismeretek elsajátítására, az egyes folyamatok megértésére fókuszálnak, miközben egyre nagyobb nyomásként jelenik meg a meglévő ismeretek szinten tartásának szükségessége. Másfelől az ügyvédeknek és az ügyvédi irodáknak folyamatos lépéseket kell tenniük az olyan újabb technológiai ismeretek megértése és elsajátítása irányába is. (pl. az ügyfélkapcsolati vagy jogi projektmenedzsment rendszerek, a kibervédelem vagy a különböző analitikai eszközök köre stb.). A Covid-19 járványhelyzet következtében pedig a tanulási folyamat a technológiai eszközöknek, illetve alkalmazásoknak kedvezett, arról nem is beszélve, hogy sok ügyvéd törekszik arra, hogy olyan lehetőségeket ismerjen meg, amelyek segítségével az egyes folyamatok gyorsabbá, hatékonyabbá, hibamentessé válhatnak, úgy, hogy közben a költségeiket is csökkenteni lehessen. Tasso tehát deklarálja, hogy elengedhetetlenek a mindennapi jogászi munkavégzésben a technológiai ismeretek ugyanakkor ezeket a szerző nem az általa vizsgált soft skillek körébe sorolja.¹¹ Tasso munkássága azért is releváns, mivel érdemben vizsgálja a soft skillek jogászi szakmában történő megjelenésének kérdéskörét.

Mindezek mellett érdemes kiemelni Jones et al. 2021-ben megjelent munkáját, mely a soft skillek vonatkozásában kifejti, hogy a digital lawyering¹² soft skillekkel kapcsolatos vitái

⁹ Ruan i.m. pp.317-318.

¹⁰ Tasso, Kim: *Essentials Soft Skills for Lawyers – some Research Findings*. Megjelent: April 29, 2021. LinkedIn. <https://www.linkedin.com/pulse/essential-soft-skills-lawyers-some-research-findings-kim-tasso> (2022.08.16.)

¹¹ Tasso, Kim: *Essential Soft Skills for Lawyers: What They are How to Develop Them, Global Law and Business Limited*. 2020. <https://www.scribd.com/read/467640647/Essential-Soft-Skills-for-Lawyers-What-They-Are-and-How-to-Develop-Them#> (2022.08.17.)

¹² A szerzők kiemelik, hogy a digital lawyering fogalmával kapcsolatban nem létezik egyetlen fogalom meghatározás, ugyanakkor azt is kiemelik, hogy ez egy tágabb terminológia, mely gyakorlati és elméleti elemeket egyaránt tartalmaz. – Jones, Emma – Ryan, Francine - Thanaraj, Ann – Wong, Terry: *Digital Lawyering, Technology and Legal Practice in the 21st Century*. Routledge. London. 2021. https://books.google.hu/books?id=CqRGEAAAQBAJ&pg=PT21&hl=hu&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false (2023.06.22.) <https://doi.org/10.4324/9780429298219>

Digital Lawyer koncepciójáról bővebben:

Kardos Vivien: *Figyelem, figyelem! Digital lawyer kerestetik...*, Megjelent: 2019. július 19. Arsboni, <https://arsboni.hu/figyelem-figyelem-digital-lawyer-kerestetik/> (2023.07.02.) és

arra mutatnak rá, hogy a technológiai készségeket nem lehet izoláltan kezelni. Ezeknek a készségeknek a munkaerőpiacon történő hatékony alkalmazásához olyan további készségekre van szükség, mint például a kritikus gondolkodás, szervezési és idő menedzsment és kommunikációs készség. Összességében pedig a soft skilllek körét vagy figyelmen kívül hagyják, vagy alulértékelik azért, mert gyakran olyan érzelmi alapú készségeket foglalnak magukban, melyek az olyan tradicionális jogi értékeknek, mint az objektivitás és racionalitás ellent mondanak. Ugyanakkor Jones et al. meglátása szerint, és ez akár további kutatásokat is eredményezhet(ne), a puha készségek iránti munkaerőpiaci növekedés összefügg a digitális technológia előretörésével. A szerzők gondolatmenete szerint ugyanis a technológia előretörése mellett az ügyvédek olyan megoldásokkal kívánják szolgáltatásukat ügyfélközpontúbbá tenni, amelyekre a technológia önmagában nem képes, más szavakkal mondhatni szakmai emberséget igyekeznek a joggyakorlatba vinni.¹³

Mindezek mellett érdemes kiemelni Karsai 2023-ban megjelent munkáját, melyben a szerző a digitalizáció által előidézett változásokkal, hatásokkal kapcsolatban arra a lényeges szempontra is kitért, miszerint a jogi szolgáltatások területén erőteljesen a piaci verseny diktál, amelynek következményeként a jogi szakemberek egyre inkább alkalmazni fogják azokat a technológiai megoldásokat, amelyek segítségével a munkafolyamatukat nem csak hatékonyabbá tudják tenni, de általuk jobb eredményeket is el tudnak érni.¹⁴

A technológia fejlődése összességében új, vagy korábban már létező, de a jogász szakma által kevésbé preferált ismereteket és készségeket helyezett előtérbe, melyek elengedhetlenné váltak, illetve válnak a mindennapi munkavégzés során, és amelyre mind a szakmának, mind pedig a jogi oktatásnak reflektálnia kell.

II. 2019-ben végzett felmérés eredményei

A kutatás alapja a DigComp keretrendszer szempontrendszerének jogi informatikai adaptálásával lett összeállítva¹⁵. Az adatfelvétel során alkalmazott kérdőív hozzáférési linkje egyfelől el lett küldve mind a 20 területileg illetéke ügyvédi kamara számára, másfelől ebben a

Kovács Péter – Kardos Vivien – Princz Adrienn: *Joghallgatók jogi informatikai kompetenciái*, 33.o. In: Infokommunikáció és Jog, 2021/2. szám, 33-37.o.

¹³ Jones, Emma – Ryan, Francine - Thanaraj, Ann – Wong, Terry i.m.

¹⁴ Karsai, Krisztina: *Future of Legal Education – Legal Education for the Future*, (October 6, 2022) Revista Facultii de Drept Oradea, Journal of the Faculty of Law Oradea; Doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4385003>

¹⁵ DigComp Keretrendszeréről bővebben:

DigComp. (2013):

Punie, Yves – Brecko, Barbara: editor(s), Ferrari, Anusca: *DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe*. EUR 26035, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2013, ISBN 978-92-79-31465-0, Doi: [10.2788/52966](https://doi.org/10.2788/52966), JRC83167 (2023.07.02.)

DigComp 2.0. (2017):

Vuorikari, Riina - Punie, Yves – Carretero Gomez, Stephanie – Van Den Brande, Godelieve: *DigComp 2.0: the digital competence framework for citizens*. Publications Office, 2017. <https://data.europa.eu/doi/10.2791/11517> (2023.07.02.)

DigComp 2.1. (2018):

Carretero Gomez, Stephanie - Vuorikari, Riina - Punie, Yves: *DigComp 2.1 : the digital competence framework for citizens with eight proficiency levels and examples of use*, Publications Office, 2018, <https://data.europa.eu/doi/10.2760/38842> (2023.07.02.)

DigComp 2.2.

Vuorikari, Riina – Kluzer, Stefano – Punie, Yves: *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens - With new examples of knowledge, skills and attitudes*, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2022. <https://data.europa.eu/doi/10.2760/115376> (2022.08.15.)

munkában közreműködött a Wolters Kluwer Hungary Kft. is oly módon, hogy saját platformjain, és rendezvényein igyekezett eljuttatni a szükséges információkat minél nagyobb jogászi kör számára. A felmérés nem minősül reprezentatív kutatásnak, a célja ugyanakkor egy olyan modell felállítása volt, mely későbbi, hasonló, reprezentatív kutatások alapjául szolgálhat, miközben a válaszadó jogászok informatikai, jogi informatikai ismeretéről is egy átfogó képet ad. A kérdőívet végül 250 fő töltötte ki, de ki kell emelnem, hogy a kérdések megválaszolása nem volt kötelező a válaszadók számára (ennek eredményeként megfigyelhető, hogy többen nem válaszoltak meg kérdéseket), így az egyes kérdések elemzésébe bevont válaszok elemszámában eltérések lehetnek.

A válaszadó (N=210 fő) jogászok közel azonos arányban dolgoztak a fővárosban (49,5%) és vidéken¹⁶ (50%) míg 1 fő (0,5%) válaszolta csak, hogy távmunkában dolgozik. Kitérőinkről az is megállapítható, hogy egyfelől a legnagyobb arányban (N=207 fő, 1. számú táblázat) kisebb ügyvédi irodában¹⁷ (32,4%), a közjegyzői irodában (15,5%) valamint a vállalatoknál (24,2%) dolgozó jogászok voltak, másfelől a válaszadók (N=212 fő) többsége nő (61%) volt. A kutatásban közreműködők átlagosan 44 évesek voltak, a legfiatalabb válaszadónk 23 míg a legidősebb 80 éves volt. Korcsoport szerint vizsgálva a legtöbb válaszadónk (72 fő) a 40-49 éves korosztályba tartozott, míg a második legnagyobb kitöltői kör, összesen 59 fő a 30-39 éves korosztályból származott, 26 fő pedig az 50-59 éves válaszadói kört alkotta.

1.számú táblázat

A kutatásban résztvevő gyakorló jogászok száma, munkavégzésük helye szerint

Válaszadó gyakorló jogászok munkavégzésének helye	Jogászok száma, fő
Egy fős ügyvédi iroda	53
2-5 fős ügyvédi iroda	12
6-10 fős ügyvédi iroda	3
11- 15 fős ügyvédi iroda	4
16 főnél nagyobb ügyvédi iroda	9
Vállalat	50
Ügyvédi társulás	2
Közigazgatás - állami szint	13
Közigazgatás - önkormányzati szint	4
Közjegyzői Iroda	32
Bíróság	3
Ügyészség	3
Egyéb	19
Összesen	207

Forrás: Kutatás adatai alapján saját szerkesztés

A válaszadóink többsége, egy 1-től 5-ig tartó skálán, ahol 1 nagyon rossz, 5 pedig kiváló szintet képviselt, (48,8%) átlagosnak ítélte saját informatikai tudását, míg 34,4 százaléka a válaszadóknak (N=250 fő) jónak. Átlagon alulinak (nagyon rossz és rossz válaszok köre) a válaszadók 14 százaléka, míg kiválónak csupán a válaszadók 2,8 százaléka minősítette saját informatikai tudását. A mindennapi jogászi munkavégzés során a kutatásban közreműködők gyakorlatilag napi szinten használnak olyan általános támogató megoldásokat, mint a különböző kereső programok, Word vagy egyéb szövegszerkesztő programok és E-mail (2

¹⁶ Kutatásban meghatározott település típusok itt összevontan értendők. A kérdőív megkülönböztetett községet, várost és megyei jogú várost.

¹⁷ Kisebbségi ügyvédi iroda itt és a továbbiakban is összevontan kezeli az egy fős ügyvédi irodában, a 2-5 fős ügyvédi irodában, valamint az ügyvédi társulásban dolgozó válaszadó jogászokat. Míg a nagyobb ügyvédi iroda kategóriája a 6-10 fős, 11-15 fős, és a 16 fő feletti ügyvédi irodákban dolgozó válaszadó jogászokat kezeli összevontan a továbbiakban.

számú táblázat). A fizetős jogi adatbázisok használata, igaz kisebb arányban, de a válaszadók többségénél (61,6%) ugyancsak napi munkavégzés részét képezi, szemben a praxismanagementet támogató szoftverhasználattal, amit a válaszadók háromnegyede (76,2%) egyáltalán nem használt, jóllehet ekkoriban már voltak elérhető fejlesztések. (Példaként lehet kiemelni a Praxys, majd Praetor ügyviteli szoftvert a Wolters Kluwer Hungary Kft-nél, vagy a Recom Informatikai Zrt-nél megjelenő ügyvédi rendszert, de a Titan1 Software & Design Kft. által fejlesztett Justitia Ügyvédi Információs Rendszert is ebbe a körbe tartozik.)

2. számú táblázat

Jogi munkavégzést támogató új technológiai megoldások használati gyakoriságának aránya, a magyar jogászok körében, 2019-ben, %.

Támogató megoldások	Naponta	Hetente többször	Hetente párszor	Ritkán	Egyáltalán nem	Összesen
Általános kereső programok (pl. Google Chrome, Firefox Mozilla, Safari, Opera, stb.) (N=250 fő)	98,0	1,6	0,0	0,0	0,4	100,0
E-mail (N=250 fő)	97,2	2,4	0,0	0,0	0,4	100,0
Word vagy egyéb szövegszerkesztő program (N=250 fő)	96,0	2,4	0,4	0,8	0,4	100,0
Fizetős jogi adatbázis (N=250 fő)	61,6	14,8	5,2	8,8	9,6	100,0
Pdf. Szerkesztő programot (N=250 fő)	34,8	15,6	11,6	25,6	12,4	100,0
Adatbiztonsági és titkosítási eszközök(N=250 fő)	29,2	11,2	9,6	20,8	29,2	100,0
Közösségi média (N=249 fő)	28,1	8,0	11,2	20,9	31,7	100,0
Felhő alapú technológia (N=249 fő)	27,3	6,8	6,4	26,5	32,9	100,0
Számlázó programok (N=250 fő)	19,2	6,8	4,0	8,0	62,0	100,0
Szakmai mobil applikáció (N=250 fő)	13,2	10,0	9,6	21,6	45,6	100,0
Praxismanagementet támogató szoftvert (N=248 fő)	9,3	3,2	1,6	9,7	76,2	100,0
Mesterséges intelligencia (N=250 fő)	7,6	5,6	3,6	19,2	64,0	100,0
Időmenedzsment programok (N=250 fő)	7,2	4,4	2,0	8,8	77,6	100,0
PowerPoint, Prezi, vagy egyéb prezentációs program (N=250 fő)	5,2	6,0	11,2	51,2	26,4	100,0
Okos szerződések (N=250 fő)	2,4	1,2	3,2	10,4	82,8	100,0
Blockchain (N=248 fő)	1,2	0,4	2,0	7,7	88,7	100,0
Prediktív elemző programot (N=249 fő)	0,8	1,2	2,4	17,3	78,3	100,0

Forrás: Kutatás adatai alapján saját szerkesztés

A blockchain és az okos szerződések a napi szintű használatban gyakorlatilag egyáltalán nem jelenik meg, de hasonló a helyzet a prediktív elemző és időmenedzsment programok esetében is. Az új technológiák esetében érdemes kiemelni egyfelől, hogy a válaszadók 61,6 százaléka napi szinten, míg rendszeresen (azaz a naponta, hetente többször és a hetente párszor válaszadói kör) a válaszadók 81,6 százaléka használ valamilyen fizetős adatbázist. Ehhez kapcsolódóan annyit kiemelnék, hogy a válaszadók 13,2 százaléka míg rendszeresen a válaszadók 32,8 százaléka használ csupán napi rendszerességgel szakmai mobil applikációt. Jelen kutatás nem tér ki annak a vizsgálatára, hogy az adatfelvétel időpontjában milyen szakmai mobil applikációk léteztek, ugyanakkor az biztos, hogy a három hazai jogi tartalomszolgáltató cég (Új Jogtár, Jogkódex és OptiJUS) rendelkezett ekkoriban saját mobil applikációval, amit a felhasználók igénybe tudtak volna venni, csak hogy az adatok alapján arra lehet következtetni, hogy valamilyen oknál fogva nem kerültek kihasználásra ezek az alkalmazások (sem). Másfelől a közösségi média alkalmazása, felhő alapú technológia, és az adatbiztonsági és titkosítási eszközök alkalmazása vonatkozásában a napi használat és az egyáltalán nem használja kategóriák között, ami a válaszadók közel harmadát jelenti, közel

azonos érték figyelhető meg. Ezekben az esetekben az előzetes várakozások során jóval magasabb eredményre számítottunk a napi vagy bármelyik heti gyakoriság esetében. A közösségi média és a felhő alapú technológia esetében elmondható, hogy a két technológiai megoldás az adatfelvétel időpontjában kellően elterjedt technológiai megoldásnak számított szakmai körökben. Az előbbi alkalmazás esetében érdemes megjegyezni, hogy a kutatás során 242 fő kitöltőnek a 27,7 százaléka válaszolta, hogy szakmai vonatkozásban jelen van valamilyen platformon. Ugyanennek a kérdésnek a másik változata ezzel ellentétes eredményt hozott azzal, hogy magánszemélyként a válaszadóknak (N=242 fő) közel a $\frac{3}{4}$ -e (71,9%) van jelen valamilyen közösségi média felületen. A közösségi oldalak szakmai vonatkozású használatánál az egyéni ügyvédi irodákban (32,3%) és a vállalati jogászoknál dolgozó jogászok (24,2%) esetében jelent meg a legnagyobb arányban az ilyen jellegű platformok használata, ami az előbbi csoport esetében utalhat arra, hogy ezek a felületek kínálják a legszélesebb körű díjmentes kapcsolatépítési és marketing, illetve ügyfélszerzési lehetőséget. Utóbbi esetben, pedig mondhatni egyértelmű, hogy egy vállalat valamilyen közösségi felületen szakmai okokból jelen van. Másfelől ennél a kérdéskörnél olyan eshetőséggel is számolni kell, hogy lehetnek olyan válaszadók, akiknek valamilyen munkahelyi szabályozás/korlátozás miatt nincs erre lehetősége. Még ha ilyen esett fenn is áll, véleményem szerint akkor is lesz egy olyan réteg, aki egyszerűen azért nem használ ilyen platformot mivel vagy nem ért hozzá, vagy nem tartja fontosnak az ilyen jellegű jelenlétet. Másfelől érdemes kiemelni, hogy a hazai piacon is létezik olyan szolgáltatás, amely kifejezetten a jogászok számára nyújt már üzletfejlesztési és pr-marketing szolgáltatásokat, melynek egyebekben részét képezi például az ilyen felületek szakszerű felépítése és működtetése is.¹⁸

A felhő alapú szolgáltatások vonatkozásában érdemes kiemelni, hogy (2. számú táblázat), hogy a kapott eredmények azért is meglepőek, mivel, ha összehasonlítjuk a fizetős adatbázisok rendszeres használatával, ahol a válaszadók több, mint 80 százaléka válaszolta, hogy használ ilyen adatbázisokat tapasztalható némi eltérés. Tény, hogy több fajta jogi adatbázis létezik, ugyanakkor, ha csak a hazai digitális jogi tartalomszolgáltatók köréből indulunk ki, valamennyi szolgáltatásnak (ideértve ekkor még a HVG Jogkódexét is) volt ekkoriban felhő alapú változata is. Vagyis, ha megvizsgáljuk a két válaszadási kört, akkor arra (is) következtethetünk, hogy kitöltőink valójában nagyobb arányban használtak rendszeresen felhő alapú technológiát, de vagy nem kapcsolták össze a két területet, vagy magával a felhő alapú technológiával kapcsolatban lehetnek ismeret hiányok. Maradva a felhő alapú technológiánál, érdemes kiemelni, hogy az ABA 2020-ban megjelent felmérésében a válaszadók 28 százaléka válaszolta, hogy nem használt ilyen technológiát és a kérdéses érték, az előző év 31 százalékos adatához viszonyítva kisebb csökkenést mutatott.¹⁹ Az egy évvel később történt felmérésben ez az érték később tovább csökkent 28 százalékról 25 százalékra. (Hivatkozott felmérések külön kezelték a „nem tudom” válaszokat)²⁰ Érdemes kiemelni, hogy noha az általunk vizsgált minta jóval kisebb elemszámú, nem reprezentatív kutatásra épül, mégis azoknak a válaszadóinknak az aránya, akik egyáltalán nem használtak ilyen technológiát (31,7%) közel azonos mértéket képvisel az ABA 2020-ban megjelent kutatásában részt vett válaszadó jogászokéval. Az adatbiztonsági és titkosítási technológiák munkavégzéshez kapcsolódó gyakorisági alkalmazása esetében (2. számú táblázat), a válaszadóknak csupán a fele (N=250 fő) használ gyakran (naponta, vagy valamilyen heti gyakorisággal) ilyen

¹⁸ vö: Pro/Lawyer Consulting hivatalos weboldala: <https://prolawyer.hu/> (2023.07.02.)

¹⁹ Kennedy, Dennis: 2020 *Cloud Computing*. Megjelent: October 26, 2020. ABA. https://www.americanbar.org/groups/law_practice/publications/techreport/2020/cloudcomputing/ (2023.07.02.)

²⁰ Kennedy, Dennis: 2021 *Cloud Computing*. Megjelent: November 10, 2021. ABA. https://www.americanbar.org/groups/law_practice/publications/techreport/2021/cloudcomputing/ (2023.07.02.)

megoldást. Korcsoport szerint vizsgálva a kérdést, a kérdést megválaszolók közül, leginkább a 40-49 éves korosztályba tartozó kitöltőink (42,3%) körében jelenik meg ennek a technológiának a használata, majd őket követi a 30-39 éves korosztályba tartozó válaszadóink köre (22,1%). Legkevésbé a 70 évesnél idősebbeknél (4,8%), valamint a 20-29 éves válaszadóinknál (7,7%) volt jelen. Adatbiztonsági és titkosítási technológiákat használó válaszadóink (N=106 fő), legnagyobb arányban a fővárosban dolgozó jogászok, 33 százalékuk megyei jogú városban, míg 14,2 százalékuk városban dolgozó jogászok voltak, egy fő pedig távmunkában dolgozó jogász volt.

Az adatbiztonság kérdéskörével kapcsolatban, a digitális kompetencia részeként a DigComp keretrendszer külön pillérben foglalkozik a biztonság követelményével. A jogászi szakma egy kritikus etikai elvárása az ügyvéd-ügyfél kapcsolatban fennálló titoktartási kötelezettség, melynek érvényesülése a digitális korszakban kritikus pontnak tekinthető. Az új digitális technológiák megjelenésével az irányadó szakirodalomban megfigyelhető, hogy viszonylag hamar megjelentek azok a szakmai vonatkozású tanulmányok, melyek ezeknek a technológiáknak az etikai kérdéskörével, számos esetben pont a titoktartási követelmény érvényesülésével összefüggésben jelentek meg.²¹ A két legalapvetőbb lépés, ami bármely felhasználó rendelkezésére áll az egyes technológiai alkalmazások esetében ezen a területen az a két lépcsős azonosítás és a jelszavas védelem alkalmazása. Az előbbi vonatkozásában a tanszéki kutatás keretében egy több választási lehetőséggel járó kérdés keretében meghatároztunk három esetet – melyek közül kettő írt le kétlépcsős azonosítási folyamatot –, amelyekről válaszadóinknak el kellett dönteniük, hogy melyik válasz nem minősül kétlépcsős azonosításnak. (1.számú ábra). A kapott válaszok közül 101 darab, azaz a beérkezett válaszok 36,2 százaléka, jóllehet részlegesen helyesnek tekinthető, azonban a kérdés nem a helyes állítás meghatározását kérte. Ezekben a válaszokban benne van annak lehetősége, hogy a kitöltő elnézte a kérdést, de az is, hogy nem ismeri a technológiát. Mivel több válaszadási lehetőség állt rendelkezésre és valamennyi válasz esetében 235 darab válasz érkezett, az adatokból az is megállapítható, hogy a 101 helyes válasz közül 32 válaszadó kizárólag a két helyes választ határozta meg, ami okán ezekben az esetekben arra következtetünk, hogy a válaszadó elnézte a

²¹ Példaként lehet kiemelni:

Internet vonatkozásában:

Averitt, James I.: *Legal Ethics and the Internet: Defining a Lawyer's Professional Responsibility in a New Frontier*, Journal of the Legal Profession, 29, 2004-2005. pp.171-178. HeinOnline (2022.04.12.)

Nelson, Ronald W.: *Legal Ethics and the Internet: Ethical Considerations in Electronic Communications Between Attorneys and Clients*, Family Law Quarterly, Vol.33, No.2., 1999. pp.419-434. JSTOR: <http://www.jstor.org/stable/25740213> (2022.03.26.)

Elektronikus levelezés vonatkozásában:

Orman, Hilarie: *Introduction: What Is Secure Email?* In: *Encrypted Email*. Springer Briefs in Computer Science. Springer, Cham. 2015. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-21344-6_1

Kirkey, Jeffrey E.: *Legal Ethics in Cyberspace: Keeping Lawyers and Their Computers out of Trouble*, Thomas M. Cooley Law Review, 18(1) 2001. 37-52.pp. HeinOnline. (2022.04.16)

Nelson i.m.

Közösségi média vonatkozásában:

Estlinbaum, Craig: *Social Networking and Judicial Ethics*, St. Mary's Journal on Legal Malpractice and Ethics, Vol: 2, No. 1., 2012. pp.2-29. HeinOnline (2022.07.17.)

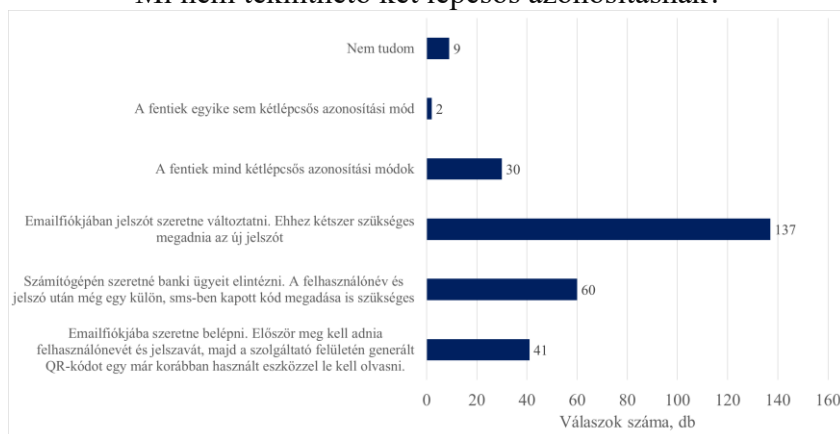
Witnov, Shane: *Investigating Facebook: The Ethics of Using Social Networking Websites in Legal Investigations*, Santa Clara High Tech. L.J. Vol. 28, No.1., 2011. <http://digitalcommons.law.scu.edu/chtj/vol28/iss1/2> (2022.07.17.)

Felhő alapú technológia vonatkozásában:

LeWallen, Meghan C: *Cloud Computing: A Lawyer's Ethical Duty to Act with Reasonable Care when Storing Client Confidences in the Cloud*, Cleveland State Law Review, Vol. 60, No. 4, 2013, pp. 1133-1166. HeinOnline. (2023.07.29.)

kérdést. A többi esetben azonban, mivel, vagy csak egy válasz (29 db) került meghatározásra, vagy a legalább egy helyes válasz mellett további helytelen válaszok jelentek meg ezért ezeknél az eseteknél a válaszok alapján arra következtetünk, hogy hiányosságok tapasztalhatóak a kérdéses technológiával kapcsolatban. A 1. számú ábra alapján az is megállapítható, hogy összesen 137 darab helyes válasz érkezett a kérdésünkre, amely válaszok közül összesen 129 válaszadó kizárólag ezt az egy helyes választ jelölte meg, míg 8 esetben további, a feltett kérdés vonatkozásában helytelen válaszok kerültek mellé meghatározásra.

1.számú ábra
Mi nem tekinthető két lépcsős azonosításnak?

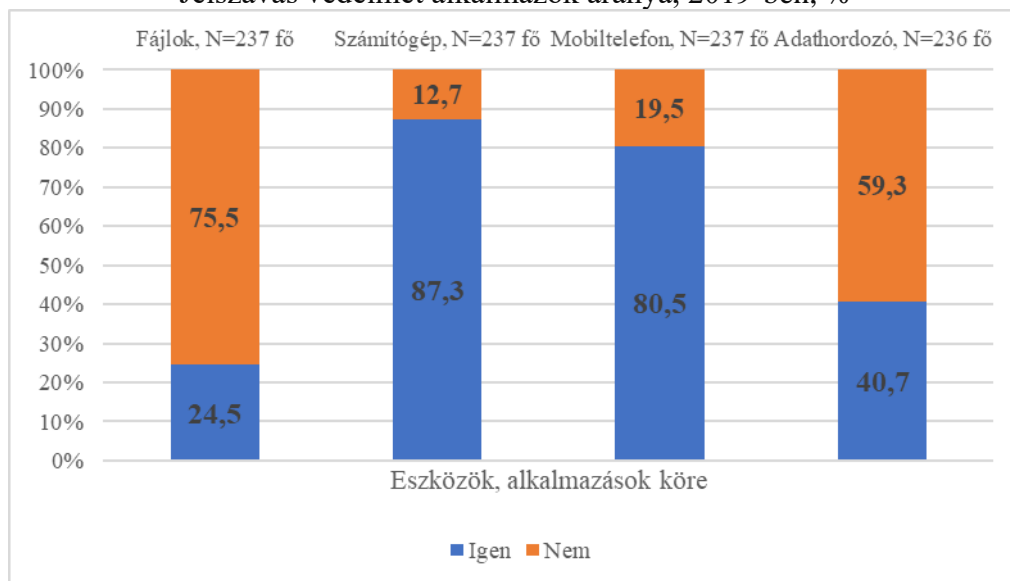

Forrás: Kutatás adatai alapján saját szerkesztés

A jelszavas védelem vonatkozásában, négy, szakmai alkalmazás vonatkozásában, tipikusnak tekinthető eszközt határoztunk meg és arra voltunk kíváncsiak, hogy vajon a válaszadóink szokták-e jelszavas védelemmel ellátni ezeket a megoldásokat (2. számú ábra). A kapott válaszok alapján a legkisebb arányban a válaszadóink a fájlokat (24,5%), míg legnagyobb arányban a számítógépüket (87,3%) látják el valamilyen jelszavas védelemmel. A kapott eredmények alapján az is látható, hogy válaszadó jogászaink az adathordozókat csupán 59,3 százalékban látják el jelszavas védelemmel, ami abból a szempontból pozitív, hogy ez a válaszadóknak több, mint a felét jelenti, abból a szempontból viszont elgondolkodtató, hogy a mobiltelefon mellett a különböző adathordozók azok, amelyek, a legkönnyebben tudnak eltűnni, vagy jogosulatlan személy birtokába kerülni, az adatbiztonság szempontjából magasabb védelmi kockázattal kell(ene), hogy rendelkezzenek. Ha pedig ilyen eset bekövetkezik, akkor nem csak etikai szabályok megsértésére kerülhet sor, de adatvédelmi incidens is megvalósul, az ahhoz kapcsolódó jogkövetkezményekkel együtt.²²

²² vö. NAIH/2019/2471/6 Határozat, <https://naih.hu/files/NAIH-2019-2471-hatarozat.pdf> (2023.04.18.)

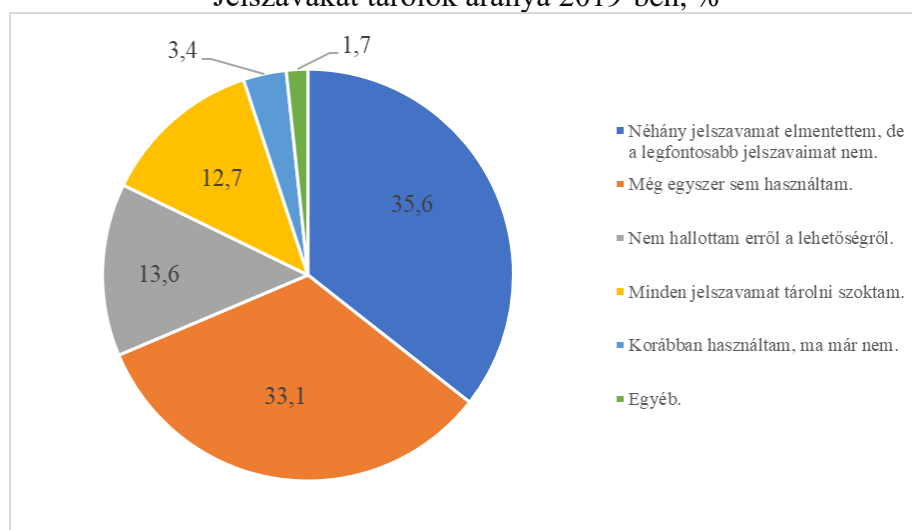
2. számú ábra
 Jelszavas védelmet alkalmazók aránya, 2019-ben, %

Forrás: kutatás adatai alapján saját szerkesztés

Az elmúlt években a technológiai szolgáltatások körében megjelent a jelszavak tárolásának lehetősége is. Ennek kapcsán a kérdőívben egy egyszeres választásos kérdés keretén belül rákérdeztünk a kutatásban közreműködőkre, hogy milyen gyakran veszi igénybe a jelszavak tárolásának lehetőségét. (3.számú ábra) 236 válaszadó esetében közel azonos arányban jelölte meg, hogy csupán néhány jelszót tárolnak ilyen módon, a többi esetében nem történik tárolás, illetve, hogy egyszer sem használt ilyen megoldást. Másfelől pedig több, mint 10 százaléka a válaszadóknak még nem hallott erről a lehetőségről. A kérdéshez tartozó válaszok között megjelent egyéb kategória összesen 4 választ tartalmazott, amelyek közül az a válasz, amely programhoz vagy saját titkosított eszközhöz köti a jelszavak tárolását gyakorlatilag *a minden jelszavamam tárolni szoktam* válaszhoz sorolhatóak, a nem használok ilyen programot, vagy ódzkodom tőle pedig e még egyszer sem használtam válaszhoz kapcsolhatóak.

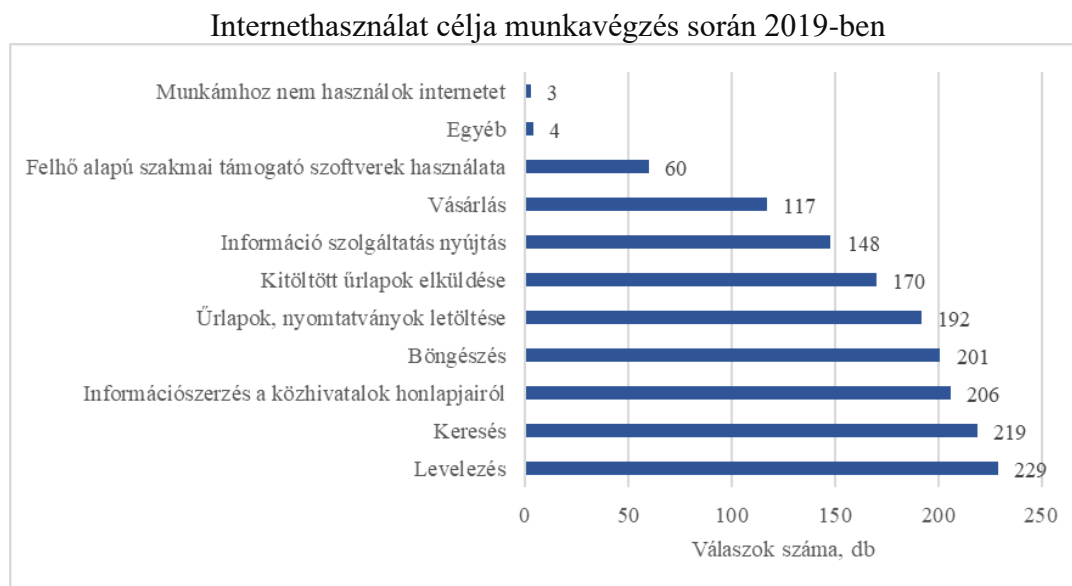
3.számú ábra
 Jelszavakat tárolók aránya 2019-ben, %

Forrás: Kutatás adatai alapján saját szerkesztés

A munkavégzéshez szükséges eszköz, vagy alkalmazás használati szokások vonatkozásában, egy többszörös választásos kérdés keretében arra is kíváncsiak voltunk, hogy a jogászi munkavégzéshez leginkább mire használják válaszadóink az internetet. (4. számú ábra) Leggyakrabban a levelezésre, legkevésbé felhő alapú szakmai támogató szoftverek használatára használja az internetet. A leggyakoribb tevékenységek körébe a levelezés mellett a keresés, böngészés, információszerzés, valamint a közhivatalok honlapjairól történő információszerzés jelenik meg, amely válaszok egyúttal, lényegében a napi munkavégzéshez szükséges teendőkhöz is szorosan kapcsolódó tevékenységekre is utalnak. Másfelől a kapott válaszokból az elektronikus eljárásokkal kapcsolatos tevékenység is egyértelműen megjelenik egyfelől az adott eljáráshoz szükséges űrlap, nyomtatványok letöltésére, másfelől a kitöltött űrlapok elküldésére adott válaszok nagy aránya által. Annyit érdemes kiemelni, hogy az egyéb kategóriában olyan szakmai, a megadott válaszokban nem szereplő teendők jelentek meg, mint például a cégkapu használata (bár ez szorosan kapcsolódik a nyomtatványok letöltése, illetve elküldése tevékenységhez), valamint jogtudományban történő tudományos kutatás, mely válasz lényegében a kereső tevékenységhez kapcsolódik, valamint az online tanfolyamok elvégzése. Az internethasználatra vonatkozó kapott válaszok alapján egyértelműen megjelenik, az elmúlt években a jogászi szakma munkavégzését alapjaiban meghatározó elektronikus eljárásokkal összefüggő munkavégzési feladatok, valamint a jogászi adminisztrációjával összefüggő tevékenységek köre.

4.számú ábra

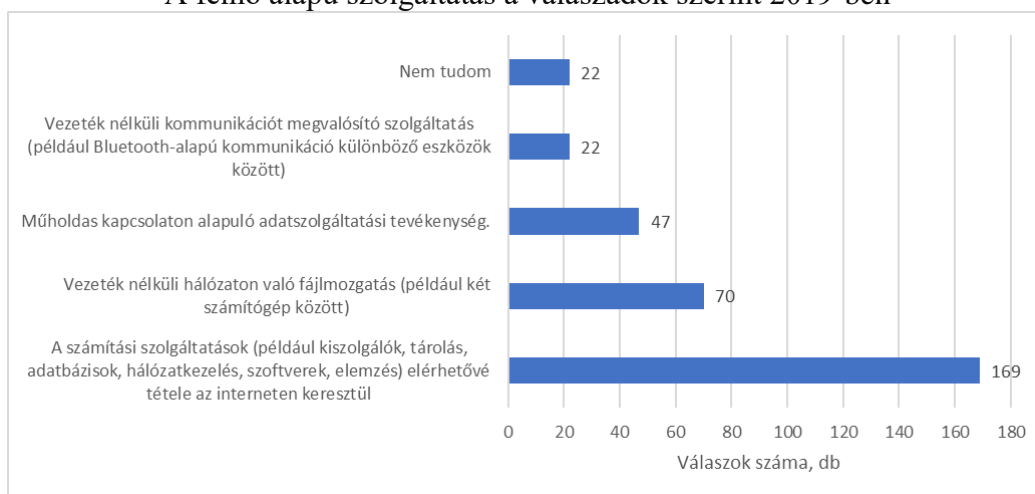

Forrás: Kutatás adatai alapján saját szerkesztés

A felhő alapú technológia használata több kérdés esetében is megjelent, mely adatokból arra lehet következtetni, hogy a jogászi munkavégzésben egy olyan technológiai megoldásról van szó, ahol a technológiát használók köre egyértelműen nagyobb volt, mint a nem használók köre, ugyanakkor gyakoriságát tekintve, 2019-ben még nem jelentek meg markánsan kiugró értékek. Másfelől, ahogyan arra a fentiekben kitértem egyes válaszokból arra lehet következtetni, hogy nagyobb arányban terjedt el a kérdéses technológia, és a napi használatban is jóval nagyobb arányban van jelen, mint ahogyan az adatok mutatják, így felmerül a kérdés, hogy vajon a kutatásban részt vevők mennyire ismerik a kérdéses technológiát. Ennek megismerése érdekében egy többszörös választásos kérdés keretében (5. számú ábra) kitértünk annak a vizsgálatára is, hogy vajon ismerik-e a válaszadók a felhő alapú technológia

meghatározását. A 248 fő válaszadó 330 választ adott erre a kérdésre vonatkozóan, amelynek kicsivel több, mint a fele (51,21%) a pontos meghatározásra vonatkozott, 22 válaszadó pedig deklaráltan nem tudta.

5.számú ábra
A felhő alapú szolgáltatás a válaszadók szerint 2019-ben

Forrás: Kutatás adatai alapján saját szerkesztés

A felhő alapú technológia, korábban ismertetett alkalmazásával összefüggő adatait, ha összekapcsoljuk a technológiai ismeretekre vonatkozó kérdés eredményével arra a következtetésre juthatunk, hogy a felhő alapú technológiával kapcsolatos ismeretek, válaszadóinknál hézagosak, ez pedig megnehezíti, hogy a felhasználók minél szélesebb körben ismerjék a kérdéses technológia előnyeit, hátrányait és esetleges kockázatait szakmai alkalmazásuk során.

Az ismeretek köre, amelyekkel egy gyakorló jogász rendelkezhet nem csak a már meglévő, használatban lévő, vagy elterjedőben lévő új technológiák ismeretére terjed ki, hanem arra a készségre, ismeretre is, hogy fel tudja mérni a szakma azokat a változásokat, illetve hatásokat, amelyek például az egyes technológiák elterjedése és használata okozott. Ebben a tájékoztató folyamatban nyújthat segítséget az, hogy az utóbbi években egyre több nagy nemzetközi médium teszi közzé prognózisát azokról a technológiai és nem technológiai trendekről, melyek a jogász szakmát az adott cikk megjelenését követő években befolyásolhatják. Erre példaként lehetne kiemelni a Forbes 2018. decemberében megjelent cikkét, mely a 2019-es évre vonatkozó digitális átalakulás hét legfontosabb jogi trendjei között olyan fejlesztéseket nevesített, mint a 1) felhő és mobil szolgáltatások, 2) Virtuális ügyvédi iroda, 3) Social Media, 4) kiberbiztonság területei mellett, a 5) ügyfélkapcsolati management, a 6) teljesítménymérés és az 7) e-discovery.²³ Egy másik példaként jelenhet meg a Clio által, a 2019-es évre nevesített 7 trendje, amely körébe tartozik például az ügyfélközpontú ügyvédi iroda, a legal tech platformközpontúvá válása, az online kommunikációra való odafigyelés szükségessége és a chatbotok használata. Ez utóbbi különösen a ChatGPT 2022 novemberében megjelent változatának nyilvánosságra kerülését követő események ismeretében is érdekes prognózis lehet, bár nem szabad elfelejteni azt, hogy a 2010-es évek második felétől kezdve egyre nagyobb arányban jelentek meg (és rövid idő alatt népszerűvé is váltak) az olyan jogi

²³ Newman, Daniel: *Top Seven Digital Transformation Trends In Legal For 2019*, Megjelent: Dec 18, 2018, 10:12 am EST. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/danielnewman/2018/12/18/top-7-digital-transformation-trends-in-legal-for-2019/?sh=2ac18391535b> (2023.04.19.)

chatbotok, mint például az Egyesült Királyságban a DoNotPay²⁴, Lisa (*Legal Intelligent Support Assistant*)²⁵, vagy Billy Bot²⁶, Új-Zélandon az Automio²⁷, míg Ausztráliában az Ailira [*Artificially Intelligent Legal Research Assistant*].²⁸ A Clio előrejelzése olyan további trendeket nevesít még, mint például a szigorúbb adatvédelmi jogszabályokat, a bírósági technológiai fejlesztését a technológiailag támogatott diverzitás jogi területen történő kezdeményezését is.²⁹ Beaudoin 2018 októberében megjelent cikkében összesen 19 technológiai trendet határozott meg, amelyek meglátása szerint a 2019-es évre vonatkozóan hatással lehetnek a jogász - munkavégzésre. A 19 trend közül a szerző 13-at olyan kulcsfontosságú trendként határozott meg, amelyek fejlődése 2018-ból folytatódta és új fejlődési lendületet kaptak, ezek:

1. Online jogi kommunikáció
2. Online és telefon rendszer támogató botok
3. AI és gépi tanulás
4. Még kifinomultabb kiberbiztonsági stratégia
5. Különböző felhő alapú technológiák
6. Marketing és dokumentáció automatizáció
7. ESI számára jogi cégek menedzsment stratégiák
8. Új számlázási stratégiák
9. Új ügyfelvételi szoftverek
10. Jogi CRM technológiák
11. Kiterjesztett ügy és irodakezelési platformok (Lexicata által fejlesztett új eljáráskövető platform)
12. Még több, funkcióban gazdag jogi szoftveres megoldások
13. A ma már elterjedt chatbotok alkalmazása helyett, az ügyvéd-ügyfél kapcsolattartás során humán erőforrás alkalmazása.

Beaudoin arra is kitért, hogy az amerikai joggyakorlatban több tendenciák jelennek meg az ügykezelésre, az ügyvédi irodák működésére vonatkozóan, sőt a tágabb értelemben vett ügyvédi tevékenység strukturálásában is. A szerző öt olyan területet nevesít, melyek jelentős előrelépést jelentettek ezeken a területeken az alábbiak szerint: 1) Közösségi médiás marketing és ügyfélszerzési stratégiák 2) többgenerációs munkaerő-menedzsmentben történő adaptálások, 3) virtuális ügyvédi irodák, 4) zöld kezdeményezése, 5) Fókuszban az ügyvédek munka- és magánélet egyensúlyának javítása.³⁰ De példaként lehetne nevesíteni még a nulaw-t (jogi irodák számára Practice management platform szolgáltató cég) amely cég a 2019-es évre vonatkozóan külön cikkben foglalkozott azokkal a digitális trendekkel, melyek a jogra szerintük hatást fognak gyakorolni. Hasonlóan az előzőekhez hivatkozott cég is az adatok felhő alapú technológiában történő fejlesztését, illetve az e-discovery terjedését emelte ki, de megjelent az ügyviteli menedzsment szoftverek mobil alkalmazásokra történő fejlesztése, a virtuális ügyviteli menedzsment növekedése is. Mindezeket túl a nulaw kiemelte az analitikát két aspektusból is: egyfelől trendként nevesítette a teljesítmény analitikus javítását, másfelől az

²⁴ DoNotPay hivatalos weboldala: <https://donotpay.com/> (2023.03.08.)

²⁵ Hivatalos Weboldal: <https://robotlawyerlisa.com/> (2023.03.08.)

²⁶ Billy Bot hivatalos weboldala: <http://www.billybot.co.uk/> (2023.03.08.)

²⁷ Hivatalos weboldal: <https://firmsy.com/> (2023.03.08.)

²⁸ Hivatalos weboldal: <https://www.ailira.com/> (2023.03.08.)

²⁹ Lenon, Joshua –Matich, Teresa: *7 Legal Tech Trends to Watch in 2019*, Megjelent: January 2019. Utolsó frissítés: May 8, 2023. <https://www.clio.com/blog/top-legal-trends-watch-2019/> (2023.04.19.)

³⁰ Beaudoin, Alexander: *19 Technology Trends For Law Firms In 2019*, MSP Tech News, Megjelent: October 31, 2018. <https://www.msptechnews.com/uncategorized/19-technology-trends-for-law-firms-in-2019/> (2023.07.02.)

egyedek megszerzésének javítása érdekében történő analitikus alkalmazást is.³¹ A trendek vonatkozásában érdemes megjegyezni, hogy azzal, hogy nevesítik ezeket a fejlesztéseket tulajdonképpen a trendek összeállítói felhívják a figyelmet azokra a már meglévő és a jogász szakma mindennapi munkavégzésére hatni képes új technológiai megoldások létezésére. Ha előrejelzésként tekintünk rájuk azzal nem veszítünk, sőt evidenciában lehet tartani őket és meg lehet ismerni ezeket a megoldásokat. Másfelől, hogy valóban kifejtik azt a hatást, amit az egyes előrejelzésekben prognosztizáltak, már egy másik kérdés.³² Ennek okán kutatásunkban arra kértük a válaszadókat, hogy egy rövid szabadszavas válaszadási kör keretében nevezzenek meg digitális, vagy technológiai trendeket, kihívásokat.

A 250 fő válaszadó közül 68 kitöltő üresen hagyta a kérdést, a fennmaradó 182 fő közül 54 fő vagy deklaráltan nem tudott erre válaszolni („nem tudom”, „nem tudok” stb.), vagy pedig a válaszából arra lehetett következtetni, hogy nem ismer ilyen trendet, vagy trendeket, de ebbe a körbe lettek besorolva azok a válaszok is, amelyek valamilyen általános trendet (például GDPR, adatvédelem, vagy jogszabályok változása) határoztak meg. A fennmaradó 128 kitöltő összesen 164 darab trendet határozott meg, amelyet, tartalmuk alapján 12 különböző csoportba lehetett sorolni. (3. számú táblázat) A beérkezett válaszok esetében az is megfigyelhető volt, hogy egy válasz olykor több nevesített trendhez tartozó meghatározást tartalmazott, amelynek eredményeként a 128 fő trendet nevesíteni tudó válaszadó közül 102 fő egy trendet, míg 26 fő legalább kettő – ez a válaszadói kör összesen 62 - trendet, kihívást nevesített. Igazodva a 2019-es évre vonatkozóan meghatározott nemzetközi trendekhez, a kapott válaszokban a mesterséges intelligencia, kiberbiztonság, okos szerződések, blockchain technológia jelentek meg legnagyobb számban. A külföldi gyakorlattal szemben, ugyanakkor inkább „jelzés értékűen” jelentek meg a kapott válaszok között a virtuális ügyvédi iroda, a chatbot, de hasonló helyzet figyelhető meg a prediktív analitika, és az előzetes várakozással szemben meglepő módon a közösségi média, valamint a felhő alapú szolgáltatás esetében is. Utóbbi két fejlesztés vonatkozásában a kapott válaszok a fentiekben, a két alkalmazás vonatkozásában kifejtett gondolati kört árnyalják tovább és tovább erősítik annak kérdéskörét, hogy vajon csak a szükséges ismeret a hézagos a válaszadói kör esetében, és/vagy nem ismerték fel ezekben a technológiákban rejlő szakmai lehetőségeket?

A virtuális ügyvédi iroda, valamint a chatbot vonatkozásában, noha az általuk generált folyamat jellemzően az angolszász jogrendszerben jelent meg az adatfelvétel időpontjáig (és végső soron ugyanez elmondható jelen tanulmány írásáig bezárólag is) markánsabban, nem hagyható figyelmen kívül az körülmény sem, hogy idővel, az egyes technológiai fejlesztéseknek megjelentek a más jogrendszerekre, például a hazai jogrendszerre vonatkozó adaptált változatai is. Más szavakkal, csak idő kérdése, hogy az egyes fejlesztések hazai vonatkozású változatai is megjelenjenek a jogi technológiák magyar piacán is, amely folyamatot csak támogatni tudná az, ha a szakma képviselői erre az időpontra legalább általános ismeretekkel rendelkeznének az adott alkalmazás céljáról és lehetőségeiről.

³¹ *How Digital Trends Will Influence Law in 2019*, Megjelent: Mar 18, 2019. [nulaw. https://nulaw.com/2019/03/18/how-digital-trends-will-influence-law-in-2019/](https://nulaw.com/2019/03/18/how-digital-trends-will-influence-law-in-2019/) (2023.04.19.)

³² v.ö. Zödi Zsolt: *Legaltech jóslatok: mi jött be és mi nem? – 1. rész: ami bejött*. Megjelent: 2022. január 25. [arsboni. https://arsboni.hu/zodi-zsolt-legaltech-joslatok-2/](https://arsboni.hu/zodi-zsolt-legaltech-joslatok-2/) (2023.07.02.) és Zödi Zsolt: *Legaltech jóslatok: mi jött be és mi nem? – 2. rész: jóslatok, amelyek (egyelőre) nem jöttek be*. Megjelent: 2022. január 31. [arsboni. https://arsboni.hu/zodi-zsolt-legaltech-joslatok/](https://arsboni.hu/zodi-zsolt-legaltech-joslatok/) (2023.07.02.)

3. számú táblázat

Magyar jogászok által nevesített digitális, technológiai trendek 2019-ben

Trendek	Válaszok száma, db
Chatbot	1
Virtuális ügyvédi iroda	1
Felhő alapú technológia	2
Prediktív analitika	2
Online kommunikáció	3
Közösségi média	5
Elektronikus aláírás	13
Blockchain	14
Okos szerződés	16
Digitális-, kiberbiztonság	24
Mesterséges Intelligencia	32
Elektronikus-, digitális eljárás	52

Forrás: Kutatás adatai alapján saját szerkesztés

Megfigyelhető továbbá, hogy a három leggyakrabban nevesített trend közül kettő egyfelől a hazai jogászok mindennapi munkafolyamatát is alapjaiban meghatározó kihívások köréhez tartozik, másfelől már jelentős hatást gyakoroltak, illetve továbbra is gyakorolnak a hazai jogászok technológiai fejlődésére. Az elektronikus/digitális eljárások körébe tartozó válaszok jelentek meg a legnagyobb arányban ennél a kérdésnél olyan válaszok által, mint például az „elektronikus eljárás” „elektronikus kapcsolattartás”, „elektronikus ügyintézés”, „e-cégeljárás” vagy „e-per” stb. és ezeknek a különböző változatai. A digitális-, vagy kiberbiztonság a harmadik leggyakrabban nevesített trendként jelent meg a válaszok között olyan leírásokkal, mint az online azonosítás problematikája, „titkosítás”, vagy „adatbiztonság”, de ebbe a körbe lettek a *zsarolóvírust* tartalmazó válaszok is. Mindezek mellett az is megfigyelhető volt, hogy a kapott válaszok jellemzően a mindennapi jogászai munkavégzés során megjelenő technológiai megoldásokhoz kapcsolódtak, az ettől távolabb eső vagy elterjedésben lévő, vagy elterjedés alatt álló, de már ismert vívmányokról már kevesebb ismeret jelent meg. Ez alól a megállapítás alól a kapott válaszokban jellemzően a mesterséges intelligencia alkotott kivételt, de hozzá kapcsolható még az okos szerződések és a blockchain technológia jogi vonatkozású alkalmazása is azzal, hogy még az MI-vel kapcsolatban több jogi vonatkozású fejlesztés is ismertté vált a 2010-es évek második felére, addig az okos szerződések és a blockchain jogi vonatkozású megjelenése, olyan mértékben, mint ahogy az az AI-nál tapasztalható, még nem jelent meg. Annyit érdemes kiemelni, hogy ChatGPT 2022 novemberében megjelent verziója, ugyan előtérbe hozta ezt a területet és megjelentek különböző jogi vonatkozású tanulmányok is a kérdésben³³, de az, hogy ez hosszabb távon hogyan fog a jogászai szakmára hatni, biztosan még nem lehet megmondani. Amennyiben a

³³ vö:

1) Bommarito, Michael James – Katz, Daniel Martin: *GPT Takes the Bar Exam*, Megjelent: 31 Dec 2022. SSRN. Doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4314839> (2023.07.02.)

2) Perlman, Andrew M.: *The Implications of ChatGPT for Legal Services and Society*, Megjelent: 21 Dec 2022. SSRN. Doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4294197> (2023.07.02.)

3) Choi, Jonathan H. –Hickman, Kristin E. –Monohan, Amy –Schwarcz, Daniel: *ChatGPT Goes to Law School*. In: Minnesota Legal Studies Research Paper No 23-03, Megjelent: 2023.01.23. Doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4335905> (2023.03.13.)

4) Oltz, Tammy Pettinato: *ChatGPT, Professor of Law*, In: University of Illinois Journal of Law, Technology & Policy. Vol 2023. No. 1, 2023. pp.207-221. HeinOnline (2023.07.02.)

kérdést megválaszolók körét munkahely szempontjából vizsgáljuk (N=115 fő) a legnagyobb arányban (32,2%) a kisebb ügyvédi irodákban dolgozó válaszadónk tudtak a kérdés tárgykörébe tartozó trendet nevesíteni, őket követték a vállalatnál dolgozó (21,7%) és a közjegyzői irodákban dolgozó válaszadónk (16,5%).

Az elektronikus-, digitális eljárásokat, mint nevesített trendet, ha életkor és munkavégzés helye szerint együttesen vizsgáljuk (N=46 db) megállapítható, hogy a leggyakrabban a (43,5%) kisebb ügyvédi irodákban dolgozó válaszadó jogászok nevesítették, míg azonos arányban, 13,0 – 13,0 százalékban határozták meg a közjegyzői irodában, és a vállalatnál dolgozó kitöltőink. A nagyobb ügyvédi irodában dolgozó válaszadónk pedig az egyéb munkahelyi kategóriát megjelölő válaszadóinknál azonos mértékben, 10,9 – 10,9 százalékban jelent meg. Mindezek mellett az adatok arra is rávilágítanak, hogy a legnagyobb arányban a 60-69 éves kisebb ügyvédi irodákban dolgozó válaszadók tudták trendként nevesíteni a vizsgált kategóriát (15,2%), őket követték az ugyancsak kisebb ügyvédi irodában dolgozó 40-49 éves válaszadók, 10,9 százalékkal, majd 6,5 százaléka a válaszadónak nagyobb ügyvédi irodában dolgozó 40-49 éves, továbbá a 40-49 éves egyéb munkavégzési helyet meghatározó, 50-59 éves és 30-39 éves kisebb ügyvédi irodában dolgozó, valamint a 30-39 éves és 40-49 éves vállalatnál dolgozó jogász válaszadók meghatározásai.

A kiberbiztonságot mint trendet, korcsoport és munkavégzés helye szerint együttesen vizsgálva, a legnagyobb arányban a vállalatnál dolgozó (33,3%), míg legkisebb arányban, 4,2 százalékban a nagyobb ügyvédi irodákban dolgozó válaszadók nevesítették. A kapott válaszok negyede esetében kisebb ügyvédi irodákból származó, míg 16,7 százalékban közigazgatásban dolgozó válaszadóink által került meghatározásra. A válaszokból az is megállapítható, hogy a kiberbiztonság nagyobb arányban (58,3%) jelent meg a vidéki válaszadók körében, mint azon válaszadónál (41,7%), akik a főtevékenységükre vonatkozóan a fővárost jelölték meg. Itt annyit érdemes kiemelni, hogy a válaszadók legnagyobb arányban, 20,8 százalékban a fővárosi vállalatnál, míg 16,7 százalékban kisebb vidéki irodákban dolgozó jogászok voltak. Az is megállapítható, hogy a vidéki közigazgatásban, és vállalatnál dolgozó jogászok köre volt a harmadik legnagyobb válaszadó kör (12,5%-12,5%), akik a kiberbiztonságot nevesítették.

A mesterséges intelligencia, mint második legnagyobb számban nevesített trend összesen 32 válaszban jelent meg (3.számú táblázat), ugyanakkor, ha foglalkozás és munkavégzés helye szerint együttesen vizsgáljuk az adatokat (N=24) akkor megállapítható, hogy legnagyobb arányban (32,1 %) vállalatnál, majd a közjegyzői és kisebb ügyvédi irodában dolgozó válaszadó jogászok nevesítették 21,4 – 21,4 százalékban. A kapott mintából az is megállapítható, hogy a munkavégzés helye szerint a beérkezett válaszok fele vidéken, 46,4 százalékban fővárosban és 3,6 százalékban távmunkában dolgozó jogászoktól származott.

A kutatás eredményei megerősítik, hogy válaszadó jogászaink napi szinten használnak valamilyen Word vagy más szövegszerkesztő programot, különböző jogi adatbázisokat, miközben napi szinten e-maileznek, és végeznek különböző keresést kereső programok használatával. Ezzel összefüggésben az is látható, hogy az elmúlt években végbemenő digitális eljárásokhoz kapcsolódóan, a munkavégzéshez kapcsolódó internethasználati szokások körében meghatározóak az e tevékenységgel összefüggő olyan munkavégzések, mint például a közhivatalok weboldaláról történő információ szerzés, vagy űrlapok nyomtatványok letöltése, illetve ezek kitöltött állapotban történő visszaküldése stb. Az eredmények arra is rávilágítanak, hogy a mindennapi munkavégzéshez kevésbé szorosan kapcsolódó olyan területek esetében, mint például a felhő alapú technológiák köre, vagy a közösségi média, de ide kapcsolódik még például a számlázó programok alkalmazása is, annak ellenére már jóval kisebb arányban

jelennek meg a mindennapi munkavégzés során, hogy az adatfelvétel idején ezek a digitális megoldások már kellően elterjedtek számítottak. Mindezek mellett érdemes kiemelni azt is, hogy jóllehet több technológia is a mindennapi munkavégzés részét képezi, ugyanakkor magukról, a kérdéses technológiákról válaszadóink már hézagossabb ismeretekkel rendelkeznek. Összességében pedig megállapítható, hogy azokat a digitális megoldásokat használják és többnyire ismerik is válaszadóink, melyeket napi szinten használnak munkájuk során, ugyanakkor a technológiai újdonságok esetében, melyek nem jelennek meg napi munkavégzésük során már több hiányosság is megfigyelhető. Ezt pedig csak alátámasztja a technológiai trendekre, kihívásokra adott szabadszavas válaszok köre is, ahol megfigyelhető volt, hogy nagyobb arányban olyan megoldásokat tudtak nevesíteni, melyek kapcsolódnak mindennapi munkavégzésükhöz.

III. Digitális elvárások megjelenése hazai jogász álláshirdetésekből végzett vizsgálat alapján

A kutatás során hat hazai weboldalon összesen 144 darab hirdetést vizsgáltam meg, melyből 53 db ügyvédjelöltekre, 91 db pedig gyakorló jogászokra vonatkozott. A hirdetések vonatkozásában érdemes kiemelni, hogy mind a két csoport esetében egységesen, összevontan lettek kezelve a nevesített elvárások és előnyök. (4.számú táblázat) Mind a két vizsgált csoportra vonatkozó hirdetések vonatkozásában megállapítható, hogy nagyobb arányban tartalmaznak általános, mint jogi informatikai elvárást, és mind a két csoport esetében megjelentek olyan hirdetések, melyekben mind a két vizsgált elvárás nevesítésre került (ügyvédjelöltek esetében 10 db, míg ügyvédek esetében 4 db).

4. számú táblázat

Jogász álláshirdetésekből megjelenő általános és jogi informatikai elvárások megjelenésének száma 2023. április 9-11. között

Vizsgált weboldalak	Hirdetések száma, db		Általános informatikai elvárás, db		Jogi informatikai elvárás, db	
	Ügyvédjelöltek	Gyakorló jogászok	Ügyvédjelöltek	Gyakorló jogászok	Ügyvédjelöltek	Gyakorló jogászok
Arsboni	37	14	19	5	13	6
Careerjet	5	9	3	3	0	1
Jobline	2	5	0	2	0	0
Jogifórum	5	2	3	2	0	1
Közszolgálat	0	8	0	4	0	0
Profession	4	53	2	33	1	2
Összesen	53	91	27	49	14	10

Forrás: kutatás adatai alapján saját szerkesztés

Ugyanakkor a vizsgált időszakban, jogi informatikai elvárás nagyobb arányban (26,4%) jelent meg az ügyvédjelölteknél, mint a gyakorló jogászoknál (11,0%). Mind az ügyvédjelöltek, mind pedig a gyakorló jogászok esetében az általános informatikai elvárásba olyan válaszok lettek besorolva, melyek vagy valamilyen általános célú szoftvert nevesítettek, például MS Office, Word, Excel, PowerPoint, illetve ezeknek a típusú válaszoknak a felhasználói szintre vonatkozó válaszai (úm: felhasználói szintű MS Office/Word vagy magas szintű Word használat stb.). Másfelől ebben a kategóriában jelentek meg az *Outlook* ismeretek vagy *e-mail*, de az *irodai informatikai rendszerek* és ehhez hasonló változatok is. Mind a két csoport esetében megfigyelhető, hogy ezeknél a típusú válaszoknál nem tért ki a hirdetés feladója arra, hogy mit

ért például *felhasználói* vagy *magas szintű számítógépes* ismeretek, és ehhez hasonló meghatározások alatt. Ugyanez a megállapítás pedig ugyancsak vonatkozik azokra az esetekre is, amikor csak az elvárt programot nevesítették, de ténylegesen egy esetben sem definiálták, hogy hozzá milyen mélységi elvárást kapcsolnak.

Maradva a két vizsgált csoportra vonatkozó közös jellemzőknél, érdemes kiemelni, hogy a hirdetésekben megjelent informatikai és jogi informatikai elvárások és előnyök vizsgálata mellett, kitértem a hirdetésekben megjelenített feladatleírásokra is. Az ügyvédek esetében 41, ügyvédjelölteknél pedig 14 esetben, de facto nem lett nevesítve elvárásként jogi informatikai elvárás, ugyanakkor a hirdetésekhez kapcsolt feladatleírások magukban hordozták ilyen jellegű ismeret szükségességét is. Az iménti gondolati körre az ügyvédek számára közzétett hirdetések közül példaként lehet kiemelni, annak az esetét, ha közbeszerzési területet határoz meg a feladatleírás, akkor feltételezhető, hogy legalább az EKR (Elektronikus Közbeszerzési Rendszer), esetleg DKR (Digitális Közbeszerzési Rendszer) ismerete, mint potenciális jogi informatikai elvárás, szükséges lehet. Egy másik jellemző példaként emelhetőek ki azok a feladatleírások, ahol peres- és nem peres eljárások kerültek rögzítésre, és jóllehet jogi informatikai elvárásokat nem fogalmazott meg a hirdetés feladója, hivatkozott feladatkör, azonban minimálisan egy ÁNYK (Általános Nyomtatványkitöltő Program) program részletes ismeretét feltételezi. Hasonló helyzet figyelhető meg ügyvédjelöltek esetében is, hiszen ha például cégeljárásokkal kapcsolatos feladatkör jelentik meg a leírásban (pl. cégalapítások, cégmódosítások stb.) akkor legalább az irányadó adatbázisok ismerete szükséges lehet (e-cégjegyzék, esetleg e-beszámoló) az ÁNYK mellett, de ugyanez a helyzet a jogszabálykutatás, mint nevesített feladatkör illetve ennek különböző változatai esetében is, ahol az Új Jogtár, Jogkódex, vagy OptiJUS, adatbázis értő ismerete mellett, megjelenhetnek uniós, például EUR-Lex, vagy akár különböző nemzetközi adatbázisok is.

Az ügyvédjelöltek vonatkozásában kutatásom során valamennyi felületen az ügyvédjelölti pozíciókra vonatkozó szűrők beállításával kerestem a hirdetések. Az Arsboni esetében ez az álláshirdetések felületen megjelenő „ügyvédjelölt” szűrő alkalmazását jelentette a közzétett hirdetések között. A Profession felületén a vizsgált weboldal főoldalán megjelenő kereső felületének alkalmazása által valósult meg oly módon, hogy a keresett kifejezés az ügyvédjelölt volt, amit a keresőfelületen megjelenő „Ügyvédjelölt” kifejezés és „Pozíció” szűrő együttes alkalmazásával valósult meg. Az így kapott találatok közül, kizárólag azokat a hirdetések vizsgáltam, amelynek fő címkéjében (és nem a leíró címkék körében, vagy a hirdetés bármely tartalmi részében) az ügyvédjelölt kifejezés szerepelt. A Jogi fórum esetében is azok a hirdetések kerültek feldolgozásra, amelyek fő címkéjében az ügyvédjelölt kifejezés szerepelt. A Jobline és Careerjet esetében a főoldalon található keresőt alkalmaztam ugyancsak, ahol hasonlóan a korábbiakhoz azokat a hirdetések vizsgáltam, amelynek a fő címkéjében az ügyvédjelölt szó szerepelt. Érdemes kiemelni, hogy az ügyvédjelöltek esetében a hirdetések 92,5 százaléka a munkavégzés helyéül Budapestet jelölte meg, míg csupán 3,8 százalék vonatkozott vidéki helyekre, egy válasz esetében pedig nem volt feltüntetve a munkavégzés helye. Az ügyvédjelöltekre vonatkozó jogi informatikai elvárások körében vagy konkrétan került nevesítésre olyan program, mint például *Jogtár*, *Jogkódex*, *ÁNYK*, *e-szignó*, de ide került besorolásra az *e-per* ismerete, *cégkapu*, *Cégeditor*, *nyilvántartások* vagy *FMH eljárások* ismeretek. Hasonlóan jelen kutatás során ismertetett általános informatikai elvárásokhoz ebben az esetben is megjelentek az olyan minősítő jelzők, mint például a „magas” vagy „felhasználói” szint, de ebben az esetben sem került meghatározásra az, hogy a hirdetés feladója pontosan mit is ért ezek alatt a meghatározások alatt.

A gyakorló jogászok esetében, a keresési elv hasonló volt, mint az ügyvédjelöltek esetében, azaz, az Arsboni weboldalán esetében az álláskereső felületén megjelenő „ügyvéd”,

„vállalati jogász”, „közjegyző”, és „közsféra” szűrők alkalmazásával történt a hirdetések feldolgozása. Ugyanez a Profession esetében a „vállalati jogtanácsos” a „kamarai jogtanácsos”, „jogtanácsos”, továbbá „jogász” és „vállalati jogász” és a hozzájuk tartozó pozíció szűrő alkalmazását jelentette. A Közszolgálat felületén megjelenő kereső felületen megjelenő kereső programban a jogi referens pozícióra vonatkozó álláshirdetések eredményeit vizsgáltam, követelmény volt a jogi végzettség, és vagy közalkalmazotti, vagy közszolgálati jogviszony alapján történt a jogviszony létesítése. Az egyes kereséseket követően a hirdetés fő címkéje alapján választottam ki itt is az adott pozícióra vonatkozó hirdetéseket azzal, hogy nem vettem figyelembe, a leíró címkéket és azokat a találatokat, amelyeknek a hirdetés szövegében jelent meg a keresett kifejezés. E keresés során olyan további pozíciók is megjelentek a találatok között, és így feldolgozásra is kerültek, mint a „jogi előadó”, „jogi munkatárs”, „jogi referens” vagy „szakreferens”, de a feldolgozott hirdetések között szerepelt még az „alkalmazott ügyvéd”, „lawyer”, „senior legal counsel”, továbbá „jogi munkatárs”, „közjegyzőhelyettes” és fejlesztési osztályvezető is. A Jogi fórum esetében az „ügyvéd” és „közbeszerzési referens” címkével, míg a Jobline esetében a „jogász”, „jogtanácsos” és a „közbeszerző” címkével ellátott hirdetésekre kaptam találati eredményt. A Jobline esetében ugyanakkor nem eredményezett találatot a vizsgált időszakban a „vállalati jogász”, „ügyvéd”, az „alkalmazott ügyvéd”, a „kamarai jogtanácsos” és a „jogi előadó” kifejezések. A Careerjet felületén az eredménnyel járó kifejezések az „ügyvéd”, a „jogtanácsos” és a „jogi előadó” keresett kifejezések voltak. A Careerjet és a Jobline esetében érdemes kiemelni, hogy előbbi esetben 2 esetben a kapott találatok között megjelentek olyan hirdetések is, melyek korábban, jellemzően az Profession, de volt, hogy a Careerjet esetében a Jobline felületén is megjelentek, és korábban a munkám során feldolgozásra kerültek. Ezek a hirdetések nem kerültek ismételt feldolgozásra, munkám során törekedtem a duplikált eredmények találatok mellőzésére. Három olyan eset volt, ahol jogász és jogtanácsos is fel lett tüntetve a hirdetett pozícióra vonatkozóan, továbbá hat olyan hirdetés került feladásra, ahol a hirdetés egyszerre vonatkozott ügyvédekre és ügyvédjelöltekre is. Utóbbi az esetben kis mértékű eltérés volt tapasztalható a két pozíció között, példaként lehet említeni, hogy míg ügyvédjelöltet adott esetben teljes állásban kerestek, addig ügyvédet, már részmunkaidőre. Ezek a hirdetések, mivel két külön célcsoportot határoztak meg egy hirdetés keretében mind az ügyvédjelöltek, mind pedig az ügyvédek esetében is feldolgoztam. Továbbá érdemes kiemelni, hogy a vizsgált hirdetésekben két olyan hirdetés lett feldolgozva, ahol a jogi végzettség nem alap előírás volt, hanem előnyként lett definiálva.

A gyakorló jogászokra vonatkozó hirdetések 76,9 százaléka fővárosi, 2,2 százaléka budapesti és egy-egy vidéki várost jelölt meg, míg 19,8 százalékban különböző vidéki városokban volt megjelölve a munkavégzés helyszíne, ugyanakkor egy hirdetés nem tartalmazott erre vonatkozó meghatározást. A gyakorló jogászokra vonatkozó 49 darab általános informatikai kompetencia mellett (4. számú táblázat), további 26 hirdetés esetében lett legalább egy olyan feladat azonosítva, amelyhez általános informatikai ismeret szükséges, úm: *szerződések, okiratok, elkészítése* vagy *adminisztratív feladatok ellátása, okiratszerkesztés, vagy jogi iratok szerkesztése* stb. Ebből a szempontból vizsgálva a kérdést, pedig elmondható, hogy a vizsgált hirdetések 80 százalékában közvetve, vagy közvetlenül jelennek meg az általános kompetencia elvárások. Jogi informatikai elvárások vonatkozásában itt az ügyvédjelöltekhez képest, jóval kisebb arányban jelentek meg a hirdetésekben. Ha a tényleges elvárásokat, vagy előnyöket vizsgáljuk, akkor a korábbiakhoz hasonlóan itt is megjelent a Jogtár, Cégtár, ANYK, e-szignó programok körén túl az EKR, EHR és MIR rendszer is. Azonban, ha a hirdetések leírását is megvizsgáljuk, akkor -ahogyan arra a korábbiakban már utaltam - 41 darab olyan hirdetés jelenik meg, ahol valamilyen feladat magában hordoz jogi informatikai alkalmazást. Ebbe a körbe olyan feladatokat soroltam, mint például a *perképviseleti feladatok ellátása, vagy bíróságok, hatóságok előtti képviselet*, és ehhez hasonló

leírások, amelyek minimálisan ÁNYK használatot feltételeznek, de valamennyi olyan feladatkör, mely közbeszerzéssel kapcsolatos feladatokat rögzít, EKR és EHR rendszer ismeret (is) megkövetel. Jogi kutatómunka és jogszabálykutatás, vagy *legal research* is a különböző jogi adatbázisok ismeretét feltételezi, míg a *jogszabályi változások figyelemmel kísérése* és ennek különböző változatai is valamely jogi adatbázis változásfigyelési rendszerét feltételezi. Itt annyit kiemelnék, hogy az olyan feladateleírások, melyek valamilyen belső dokumentum elkészítésére és ami a jelen gondolati kör szempontjából fontosabb „*naprakészen tartására*” vonatkoznak, vagy a különböző szabályzatok, okiratok hatályosításának feladatát határozták meg, olyan feladatok, amelyekre vonatkozóan az elmúlt években már megjelent technológiai megoldás a Wolters Kluwer Hungary Kft. által biztosított Complist szolgáltatása által, amely jogi informatikai ismereteket igényel, és általa a kérdéses munkafolyamat elvégzése jelentősen gyorsabbá és pontosabbá válik a jogszabályi megfeleltetés. A végzett jogászoknál is megjelenik az, ami az ügyvédjelöltekkel szembeni hirdetések esetében is, azaz a különböző cégjogi, cégalapítással és módosítással járó feladatok elvégzése is a különböző vonatkozó nyilvántartások ismeretét, Cégeknyilvántartás és a hozzá tartozó feladatok ismeretét is megköveteli. Összességében, ha együtt kezeljük a nevesített elvárásokat az egyes feladateleírásokban megjelenő jogi informatikai ismeretekkel, akkor az látható, hogy a gyakorló jogászoknak szánt hirdetések 56 százaléka tartalmazott valamilyen jogi informatikai ismeretre vonatkozó elvárást.

Összegzés

Jelen tanulmányomban két különböző, de egymással összefüggő kutatás eredményei lettek bemutatva, melyek együttesen azt a célt szolgálták, hogy különböző szempontok szerint a vizsgált célcsoport, azaz életkortól, nemtől, foglalkozási területtől függetlenül megismerjük a jogász szakma digitális ismereteit, az egyes technológiai megoldások szakmai alkalmazását. A két kutatás azonos, főbb megállapításai között szerepel az általános informatikai megoldások domináns megjelenése. Egyfelől a 2019-es kutatás rávilágít, hogy míg napi szinten használják a Word, vagy más szövegszerkesztő programokat válaszadói jogászaink, addig az elvárások körében is hasonló mértékű ennek, illetve hozzá kapcsolódóan az MS Office-nak a minél magasabb szintű ismeretének szükségessége. Jogi informatikai vonatkozásban, melyhez kapcsolódó elvárások köre jóval kisebb mértékben került meghatározásra a vizsgált álláshirdetések körében, a jogi adatbázisok köre az, amely kapcsolatot mutatott, hiszen míg gyakorlatilag napi szinten használtak válaszadóink különböző jogi adatbázisokat, addig a vizsgált hirdetésekben a jogi adatbázisoknak egy szűk köre, jellemzően Jogtár és Jogkódex által került nevesítésre. A két kutatási egyezést mutat az internethasználat magas szintű szakmai alkalmazásában is, hiszen, míg 2019-ben a szakmai vonatkozású információ keresés, űrlapok keresése, visszaküldése stb. jelent meg, addig ugyanez a vizsgált hirdetésekben jellemzően közvetett módon, az adott pozícióhoz kapcsolódó feladateleírásokban jelent meg.

Azonban az újabb technológiák vonatkozásában már közel sem volt ennyire egyértelmű a helyzet, jóllehet, ahogyan korábban ismertettem az egyes megoldások az adatfelvétel időpontjában már kellően elterjednek számítottak szakmai vonatkozású alkalmazásban is. Az eredmények együttes értelmezése a felhő alapú technológia esetében arra utal, hogy a jogászok nagyobb arányban használnak ilyen megoldásokat, de magával a technológiai megoldással kapcsolatban hiányosak az ismeretek. A közösségi média szakmai alkalmazásával kapcsolatban is hasonló helyzet figyelhető meg, azzal kiegészülve, hogy az ebben rejlő szakmai-, marketing potenciál felismerése, és szakmai fejlesztése mintha háttérben maradt volna annak ellenére, hogy van olyan hazai szakmai segítség, mely az ilyen jellegű ismeretek fejlesztésére specializálódott és hatékony segítséget tudna jelenteni. Az IT biztonság kérdését érintő kérdésekre kapott válaszok

pedig arra utalnak, hogy a kutatásban közreműködők igyekeztek figyelni az általuk kezelt eszközök védelmére és igyekeztek kihasználni azokat a támogató szolgáltatásokat, melyek ezen a téren megjelentek, ugyanakkor kisebb ismerethiányosságok az egyes megoldások vonatkozásában itt is megfigyelhetők voltak. Ha pedig mindezt a jogi informatikai trendekre adott szabadszavas válaszokkal együtt értelmezzük, akkor megállapítható, hogy a kutatásban közreműködők a szakmai munkájukhoz kapcsolódó alapvető ismeretekkel rendelkeznek, ugyanakkor szükségük lenne olyan további ismeretfejlesztésre is, melyek egyrészt ezeket az ismereteket bővítik tovább, másfelől távlati kitekintést is biztosítanak számukra a még nem elterjedt, vagy elterjedés elején álló trendek kihívások vonatkozásában. Ezzel kapcsolatban pedig érdemes kiemelni, hogy válaszadóink több mint 80 százaléka kívánja mind az általános, mind pedig a jogi informatikai kompetenciáját fejleszteni, így az a fajta nyitottság, és igény, amely az ilyen jellegű ismeretek tovább fejlesztéséhez szükségesek válaszadóinkban egyértelműen jelen volt. Ez pedig különösen fontos annak tükrében, hogy például a mesterséges intelligencia még csak most mutatja meg a benne rejlő lehetőségeket, számos program, platform, már valamilyen szinten használja. Ha pedig azt akarjuk, hogy egyfelől az új technológiák gyorsabban terjedjenek el a jogász szakmában is, másfelől és ezzel összefüggésben a jogászok jobban értsék magát az adott technológiát, akkor kardinális jelentőséggel bír olyan képzések megszervezése, melyek kifejezetten a már végzett, praktizáló jogász szakemberek számára biztosítanak azonnal alkalmazható, az adott technológiával kapcsolatos elméleti és gyakorlati ismereteket.

Irodalomjegyzék

1. Ah Loy, Alexandra G.: *The Attorney's Ethical Duty to Maintain Technological Competence*, 15.p. In: The Oklahoma Bar Journal, Vol. 89, No.32 December 2018. pp.14-17. <https://www.okbar.org/wp-content/uploads/2018/12/December-2018.pdf#page=16> (2023.04.05.)
2. Ambrogi, Robert: *Mass. Moves to Require Technology Competence for Lawyers*. Megjelent: July 15, 2013. LawSites. <https://www.lawnext.com/2013/07/mass-moves-to-adopt-duty-of-technology-competence-for-lawyers.html> (2022.08.18.)
3. Beaudoin, Alexander: *19 Technology Trends For Law Firms In 2019*, MSP Tech News, Megjelent: October 31, 2018. <https://www.msptechnews.com/uncategorized/19-technology-trends-for-law-firms-in-2019/> (2023.07.02.)
4. Dastin, Jeffrey: *Amazon scraps secret AI recruiting tool that showed bias against women*. Megjelent: October 11, 2018/1:04 AM. Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-amazon-com-jobs-automation-insight/amazon-scraps-secret-ai-recruiting-tool-that-showed-bias-against-women-idUSKCN1MK08G> (2023.04.05.)
5. *How Digital Trends Will Influence Law in 2019*, Megjelent: Mar 18, 2019. nulaw. <https://nulaw.com/2019/03/18/how-digital-trends-will-influence-law-in-2019/> (2023.04.19.)
6. Jones, Emma – Ryan, Francine - Thanaraj, Ann – Wong, Terry: *Digital Lawyering, Technology and Legal Practice in the 21st Century*. Routledge. London. 2021. Forrás: https://books.google.hu/books?id=CqRGEAAAQBAJ&pg=PT21&hl=hu&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false (2023.06.22.)
<https://doi.org/10.4324/9780429298219>
7. Karsai, Krisztina: *Future of Legal Education – Legal Education for the Future*, (October 6, 2022) *Revista Facultii de Drept Oradea, Journal of the Faculty of Law Oradea*; Doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4385003>
8. Kennedy, Dennis: *2020 Cloud Computing*. Megjelent: October 26, 2020. ABA. https://www.americanbar.org/groups/law_practice/publications/techreport/2020/cloud-computing/ (2023.07.02.)
9. Kennedy, Dennis: *2021 Cloud Computing*. Megjelent: November 10, 2021. ABA. https://www.americanbar.org/groups/law_practice/publications/techreport/2021/cloud-computing/ (2023.07.02.)
10. Lenon, Joshua –Matich, Teresa: *7 Legal Tech Trends to Watch in 2019*, Megjelent: January 2019. Utolsó frissítés: May 8, 2023. Forrás: <https://www.clio.com/blog/top-legal-trends-watch-2019/> (2023.04.19.)
11. Newman, Daniel: *Top Seven Digital Transformation Trends In Legal For 2019*, Megjelent: Dec 18, 2018, 10:12 am EST. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/danielnewman/2018/12/18/top-7-digital-transformation-trends-in-legal-for-2019/?sh=2ac18391535b> (2023.04.19.)
12. Perlman, Andrew: *The Twenty-First Century Lawyer's Evolving Ethical Competence*. 25.p. In: *The Professional Lawyer*, Vol: 22, No.4, 2014. pp.24-30.
13. Richardson, Rashida –Schultz, Jason M. –Crawford, Kate: *Dirty Data, Bad Predictions: How Civil Rights Violations Impact Police Data, Predictive Policing Systems, and Justice*. New York University Law Review Online, 2019/94. pp.15-55. HeinOnline (2023.06.30.)
14. Ruan, Nantiya: *Attorney Competence the Algorithm Age*. In: *ABA Journal of Labor & Employment Law*, Vol. 35, No. 2, 2021. pp. 317-338. Forrás:

- https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/aba_journal_of_labor_employment_law/v35/no-2/attorney-competence-algorithm-age.pdf (2023.04.05.)
15. Tasso, Kim: *Essential Soft Skills for Lawyers: What They are How to Develop Them, Global Law and Business Limited.* 2020. Forrás: <https://www.scribd.com/read/467640647/Essential-Soft-Skills-for-Lawyers-What-They-Are-and-How-to-Develop-Them#> (2022.08.17.)
16. Tasso, Kim: *Essentials Soft Skills for Lawyers – some Research Findings.* Megjelent: April 29, 2021. LinkedIn. Forrás: <https://www.linkedin.com/pulse/essential-soft-skills-lawyers-some-research-findings-kim-tasso> (2022.08.16.)